

című munkájára; holott ezt a munkát az 1848–49-es fejezetnél is haszonnal forgathatta volna. (Igaz, akkor kevésbé lett volna eszményített az 1848–49-es Klapka-kép). E munkát azonban ebben a fejezetben is csak szelektíven használta a Szerző; hiszen máskülönben aligha írta volna le azt, hogy Klapka és Görgei emlékiratai közül „a forradalom és szabadságharc célkitűzéseit igazoló Klapka memoárja a jelentősebb”.

A negyedik fejezet az „Ismét hazai földön” címet viseli, s Klapka 1867–1892 közötti életpályáját foglalja össze, alig hat oldalban. Egy-egy alfejezet foglalkozik Klapka temetésével és a Klapka-kultusz történetével.

A kötetet harminchárom kép illusztrálja. Ezek többsége Klapka különböző szobrait, emléktábláit, s csatáinak emlékműveit ábrázolja. Hiányolnunk kell azonban a csataképeket, annál is inkább, mert az első kiadásban még ezek közül is találhattunk néhányat.

Összefoglalásként megállapíthatjuk: Szénássy Zoltán könyvének újabb kiadása nem tekinthető a magyar életrajzi irodalom eredményének. Szemléletmódja az esetek többségében nélkülözi a kritikai hozzáállást; a bőbeszédűség és szűkszavúság egyszerre jellemzi a kötetet. Kétségtelen tény, hogy a Duna túlsópartján mást jelent Klapka (vagy Rákóczi) alakja az ottani magyar lakosság számára, mint az innensőn. De az igazság, a történeti hűség mindkét parton kötelezi azokat, akik a magyar történelemmel foglalkoznak. És sem a túlsópart, sem az innenső oldalon lakó magyar népeességnek nem alaptalan legendákra, égbé emelt hősökre van szüksége az egészséges nemzeti önismerethez, hanem tényekre. Mert Klapka György volt akkora alakja a XIX. század magyar történetének, hogy ne kelljen több érdemet tulajdonítanunk neki, mint amennyivel ténylegesen rendelkezett; s hogy ne kelljen elhallgatnunk tévedéseit, hibáit, következetlenségeit. Egy ilyen Klapka-életrajzra azonban – úgy tűnik – még várnunk kell.

Hermann Róbert

VERESS D. CSABA

A GYŐRI VÁR

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 197 o.)

A Kiadó vártörténeti sorozatának 15. köteteként látott napvilágot Veress D. Csaba legújabb, mintegy 16 ív terjedelmű könyve. A szerző, akinek már több munkáját jelentette meg a Zrínyi Kiadó, ezúttal felettébb nehéz feladatra vállalkozott, mivel a nyugati határvédelemben kulcsfontosságú győri vár hadtörténelmi múltjáról összefoglaló feldolgozás ez idáig még nem jelent meg. Vitathatatlan, hogy a kötet írója jól ismeri a témára vonatkozó, eddig publikált tanulmányokat (köztük Gecsényi Lajos alapkutatózásait), valamint a jelentősebb levéltári forrásokat is.

A könyv – a kiadói vártörténeti sorozat bevett gyakorlatának megfelelően – először Győr legkorábbi időszakát tárgyalja, feldélve a település kelta, római és avar kori hadtörténelmi vonatkozásait. Ennek során a szerző bemutatja a rómaiak lakta Arrabona katonai települést, s az itt állomásozó csapatok limes-menti harcait.

A kötet második fejezete a középkori Győr évszázadait idézi, felvillantja a honfoglalás és az államalapítás korának helyi vonatkozásait, a XI.

században emelt ispánsági vár építésztörténetét és a nyugati határvédelemben betöltött szerepét. A szerző a középkori magyar krónikák felhasználásával írja le a XI–XII. századi német támadások visszaverését, így az 1030-ban, 1044-ben és 1051-ben vívott harcok történetét. A könyv írója megkülönböztetett figyelmet fordít a XIII. század végi – XIV. század eleji feudális anarchia időszakának bemutatására, amikor Győr (a latin forrásokban: Jaurinum) vára többször az osztrákok, illetve a csehok kezére került. Az Anjouk, Luxemburgi Zsigmond, a Hunyadiak és a Jagellók idején a győri püspökök a várat folyamatosan bővítették és a nyugati határvédelem legfontosabb erősségévé tették.

Veress D. Csaba munkájának harmadik szerkezeti egysége a XVI–XVII. századi Győr hadtörténelmi múltját foglalja össze. A kötetből meg tudjuk, hogy az első török támadás a várat 1529 szeptemberében érte, amikor az oszmán hadak – Bécs ellen vonulva – a győri erősséget is felgyújtották, s ettől kezdve a muzulmánok

„Janik kalá”-nak („Égett vár”-nak) nevezték. A XVI. században a Habsburg-uralkodók, köztük I. Ferdinánd és II. Miksa a legkiválóbb itáliai és német hadmérnökök segítségével a győri várat a legkorszerűbb és legnagyobb magyarországi (úgynevezett új-olasz típusú) végvárrá építették. A „Bécs kapujá”-nak nevezett erősség korszerűsítési és erősítési munkái 1537-től négy évtizeden keresztül folytak, amelyeknek során hét hatalmas bástyával, modern védművekkel látták el a Duna, Rába és Rábca folyók által határolt, nehezen megközelíthető várat.

A vár hadászati fontosságát jelzi, hogy 1554-ben létrehozták a győri főkapitányságot, amelynek élén német és olasz generálisok, híres hadvezérek (köztük Adam Gall, Nicolas Salm, Adolf Schwarzenberg és Raimondo Montecuccoli) álltak. Veress D. Csaba a Hadtörténelmi Levéltár forrásainak felhasználásával pontos képet rajzol a győri várórség létszámának és zsoldjának alakulásáról, ellátásáról, fegyverzetéről. A könyv önálló alfejezetben tárgyalja az 1566. évi nagy törökellenes háború helyi vonatkozásait, szemléletesen idézi az úgynevezett hosszú béke (1568–1593) évtizedeit, a végvári élet jellemzőit, a portyák, lesvetések és „szárguldások” fénykorát.

Veress D. Csaba munkájának legérdekesebb részét azok az alfejezetek képezik, amelyek a tizenöt éves háború periódusát tárgyalják. Ennek során a szerző képet nyújt Győr 1594. július 31–szeptember 29-i török ostromáról és bevételéről, az 1597-es sikertelen visszafoglalási kísérletről, valamint 1598. március 29-i eredményes visszavívásáról. Ez utóbbi kapcsán felidézi Adolf Schwarzenberg és Pálffy Miklós komáromi főkapitány csapatainak rajtaütés-szerű támadását, a várkapu petárdával történő berobbantását és az éjszakai sötétségben kibontakozott öldöklő küzdelmet.

Az előző fejezetekhez képest kissé adatszegénynek tűnik a győri királyi végvár 1598 és 1663 közötti időszakának bemutatása, ami talán a megmaradt levéltári források csekély számával magyarázható. Megítélesem szerint azonban a könyv második kiadása esetén mégis kísérletet kellene tenni ennek a szerkezeti egységnek a kibővítésére, annál is inkább, mivel az 1663–1683 közötti periódus felvillantása sem bővelkedik adatokban és forrásokban.

Érdekes viszont az 1683-as Bécs elleni török hadjárat győri vonatkozásainak ismertetése, amikor a támadók nem törekedtek a vár bevételére, mivel Kara Musztafa nagyvezír arra számított, hogy a császári székváros elfoglalása után a győri várórség úgyszólván kapitulálni kényszerül.

Kulcsfontosságú szerepet játszott a győri vár a Rákóczi-szabadságharc időszakában is, amikor Siegbert Heister császári főparancsnok csapatainak fő bázisául szolgált. Ezzel magyarázható, hogy a kuruc hadak kísérletet sem tettek a vár elfoglalására. A szerző idézi az 1704. június 13-i eseményeket, amidőn a kuruc csapatok katasztrofális vereséget szenvedtek a Győr melletti koroncói csatában.

Ezt követően békés évszázad köszöntött a győri várra, ahol a XVIII. század közepén két kaszárnyát építettek az ott állomásozó császári katonaság számára. A vár erőd jellegét II. József 1784. évi rendelete szüntette meg, amikor az uralkodó a sok vihart átélt erősséget Győr városának adományozta.

Veress D. Csaba könyvének ötödik fejezetét az 1809. évi franciaellenes háború eseményei alkotják. A szerző rendkívüli alapossggal írja le az 1809. június 14-i győri csata előzményeit és lefolyását, amelyben Eugène Beauharnais tábornok, itáliai alkirály és Lauriston tábornok csapatai megsemmisítő vereséget mértek a császári IX. hadtest és a magyar nemesi felkelők mintegy 40 ezres hadára. A szerző ezt követően a győri osztrák császári helyőrség kapitulációját és a vár francia megszállását ismerteti. A kötet bemutatja Bonaparte Napóleon augusztus 31-i győri tartózkodását, majd a vár november 13–16-i felrobbantásának körülményeit is.

Veress D. Csaba munkájának utolsó fejezete az 1848–49-es győri hadtörténelmi eseményeket villantja fel. Ennek során bemutatja Jellacic horvát bán menekülő csapatainak október 3-i győri átvonulását, Windischgrätz herceg december 26-i támadását, a város császári megszállását. Győr 1849. május 2-án a Pöltenberg Ernő vezette VII. hadtest foglalta vissza az osztrákoktól, akik azonban június 28-án ismét bevették a várost.

A kötet utolsó fejezete a vár történetjének epilógusát tárja az olvasók elé. Ebből megtudjuk, hogy a Bécsi kaput 1858-ban, a Dunai kaput 1863-ban rombolták le, majd a múlt század végén csakány alá került a Szentdombi bástya is, melyet a Duna-parti vasúti szárnyvonalon építése miatt bontottak le.

Összességképpen megállapítható, hogy Veress D. Csaba maradéktalanul megfelel a Zrínyi Kiadó vártörténeti sorozata elvárásainak. Ugyanakkor a recenziens fontosnak tartja, hogy a kötet egy „gyenge pontjára” felhívja a figyelmet. A szerkesztés során ugyanis célszerű lett volna a kiadvány szerkezeti felépítésén némiképpen módosítani. Így észszerű lett volna az 1809-es győri csatára vonatkozó fejezet terjedelmének csökkentése és az adatok számának mérséklése, mivel a rendkívüli aprólékosság

időnként a szöveg érthetőségét veszélyezteti. Ez a fejezet túlzottan részletes, s azért is kifogásolható, mert ezek adatai már szerepeltek a szerző „Napóleon hadai Magyarországon” című, 1987-ben megjelent művében.

Veress D. csaba munkája – a fenti észrevétel ellenére – kétségtelenül hasznos vállalkozásnak minősíthető, különösen napjainkban, amikor a „vár állott, most kőhalom” költői gondolata

szomorú valósággá vált. Rendkívül fontos tehát a modern „várvédők” felelőssége abban, hogy a „kőbe zárt történelem” üzenete eljusson az utókor olvasóihoz. Ezt a feladatot a szerző jól oldotta meg, s emiatt a könyvet jó szívvel ajánljuk a vártörténet iránt érdeklődő széles olvasóközönség könyvespolcaira.

V. Molnár László

CSONKARÉTI KÁROLY

HORTHY, A TENGERÉSZ

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 135 o.)

1993 a könyvkiadásban a különböző „Horthy kötetek” éve volt. Magyarország volt államfőjének (1920. március 1–1944. október 16.), Horthy Miklós kormányzónak 1993. szeptember 4-i kenderesi temetése a politikai indulatok kiváltása mellett a könyvkiadók némelyikének gyors reagálását is eredményezte. Többen is vállalkoztak az eseményre megjelentetendő könyv kiadására. Közöttük alapos Horthy-biográfiával sajnos nem, ügyes összeállításokkal azonban találkozhattunk.

A politikai „viharok”, sajtóbeli polémiák közepette és között üdítően hatott a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent kötet, amely Horthy Miklós, a tengerészt mutatja be. A magyar haditengerészet, illetve az osztrák–magyar haditengerészet történetének ismert művelője, Csonkaréti Károly vállalkozott arra, hogy bemutassa az 1882-től 1918-ig a császári és királyi haditengerészet kötelékében tanult, illetve ott szolgálatot teljesített Horthy Miklós pályafutását. A szerző nem Horthy-biográfia megírására vállalkozott, hanem egy tengerésztiszti életút több, mint három évtizedének a felvázolására, az eddig rendelkezésre álló források, dokumentumok tükrében. Ismeretes, hogy Horthy Miklós haditengerész tiszti pályafutását végigkísérő „katonai anyakönyvi lapja” nem található sem a bécsi Hadilevéltárban, sem a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban. Így a kutatók nagy mértékben kell, hogy támaszkodjanak a bécsi Hadilevéltár haditengerészeti iratokat őrző irategyüttesre – számos esetben azok is hiányosak, hiszen a monarchia feldarabolása után került azokból Olaszországba, Horvátországba is –, illetve a kortársi visszaemlékezésekre, valamint Horthy Miklós emlékirataira.

Ezt tette Csonkaréti Károly is, aki szinte minden elérhető anyagot felhasználta munkája elkészítése során. Amit sajnálattal kell megállapítani, azaz, hogy az olvasó nem tudhatja meg, melyek is voltak pontosan ezek az anyagok, mert sem irodalom-, sem forrásjegyzék nem egészíti ki a kötetet. A tudományos munkához elengedhetetlen jegyzetek pedig, úgy tűnik, csak az idegen nyelvű, külföldön megjelenő munkák tartozékai lesznek a jövőben. A magyar kiadók szinte „következetesen” lemondanak az igen fontos lábjegyzetekről, melyek kezdetben csak a „láb-formát”, mára pedig a jegyzet-jellegüket is elveszítették. Nagy kár ez (is)!

Csonkaréti Károly könyvéből nemcsak a tízennégy esztendősen a fumei cs. és kir. Haditengerészeti Akadémiára került Horthy Miklós – és társai – kiképzésével ismerkedhetünk meg, de tanúi leszünk annak a nem túl könnyű, de mégis vonzó útnak is, mely elvezet az áhított tiszti rendfokozat megszerzéséhez.

Horthy Miklós nem tartozott a legjobban tanuló növendékek közé, de voltak olyan tárgyak, melyeket szeretett és hivatástudata már fiatalon is egyik összetevője volt jellemének. Ha a jellemre utaltam, akkor nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a haditengerészetnél szolgálók körében – flottától függetlenül – egy ma már a hétköznapi világban szinte teljesen ismeretlen lovagiasság, bajtársiasság uralkodott. Ez a háború küzdelmei során is megmutatkozott. Ekkor az ellenséget még csak legyőzni és nem megsemmisíteni kellett. Jól példázza ezt Horthy Miklós első világháborús működése is.

Amíg azonban Horthy Miklós eljutott az első világháború éve elismert parancsnokai közé, hosszú utat kellett megtennie. Ez döntően a